

The Presence of Electronic Versions of Croatian Journals from the Field of Educational Sciences in Open Access

Andreja Tominac¹ and Andreja Zubac²

¹Faculty of Teacher Education, University of Zagreb

²Faculty of Teacher Education, University of Josip Juraj Strossmayer in Osijek

Abstract

Internet and the World Wide Web in the late 1990s in the US, enabled changes in the design and systematization of electronic journals as an information source, but also in the process of publishing scientific information. Consequently, scientific communication has changed, and the information transfer time which should not affect its quality, has become of vital importance to the entire scientific community. Open access initiatives encourage free access to scientific papers with the purpose of faster and cheaper publication of knowledge. Also, they protect copyright and ethical principles of scientific publication.

Croatia has defined the policy of open access to papers funded by the state in the document "Science and Technology Policy of the Republic of Croatia 2006 – 2010", according to which the results of research and development should be freely available to the public.

The aim of this paper is to provide an overview of the Croatian scientific journals from the field of educational sciences available through open access on the Portal of scientific journals of Croatia - HRČAK, and demonstrate how they can be found through EJO database PERO search engine. Authors in this field, in Croatia and abroad, are encouraged to grasp open access initiatives and the many advantages of electronic journals which allow faster dissemination of scientific research results and the availability of knowledge in the field of educational sciences.

Key words: *Croatian academe; databases; electronic journals; free access.*

Introduction

In today's scientific environment, time and manner of information transfer have become essential to scientists from every scientific field (Natural Sciences, Technical Sciences, Biomedicine and Health, Biotechnical Sciences, Social Sciences and Humanities) and dependent on the type of medium through which the information is transferred. The classification of science and the conditions in accordance with which scientists can be awarded scientific titles in the academe was brought by The National Science Council in the Regulation on the conditions for awarding scientific titles (NN 84/05, 100/06, 138/06, 120/07, 71/10, 116/10 i 38/11). In the Regulation an emphasis was put on articles published in journals with international review.

The time and method of information transfer depend on the media. The journal as a medium has been present in scientific communication for more than three centuries, and its appearance defined evaluation rules for information quality, i.e., review procedures that are common today. "In more than 300 years of its existence, the journal has proven to be particularly successful in promoting scientific communication. It allows the individual scientist to inform colleagues about their knowledge, but also allows them to inform that same individual who published his findings, on the results of their work"¹ (Schauder, 1994 as cited in Vrana, 2011, p. 174).

When it comes to publishing scientific information on the web (World Wide Web), it is evident that today authors still know where, how and under what conditions they can publish their paper. The review process and legal regulations on copyright ensure the quality of scientific papers but also protect the dignity of the scientist author in equal measures in the traditional, printed form as well as the web-based form. Publication of scientific information in a network environment allows scientists easier access and faster exchange of information. In the process of publishing papers in scientific journals based on the use of new technologies (the Web) authors go faster through the review procedures, communication with the editorial board is quicker and easier, thus significantly reducing the time of article publication. However, there remains a fairly important fact that the process of reviewing papers in some journals lasts more than a year. Scientific information published too late is no longer crucial to the market of knowledge as it becomes obsolete, which is particularly evident in natural sciences, medicine and technical sciences.

Researchers, whose promotion to a new academic title depends on the work on the review and deadline, are aware of the time factor. Accordingly, Zajec (2001, p. 70) claims that publishers have always dictated the terms of publishing papers in journals, and it is a well-known fact that these conditions are often not favourable to authors.

Authors/scientists can today have their scientific papers published by commercial and non-commercial publishers. Pažur (2004) presents three main groups of the publication of scientific papers:

¹The quotes of the Croatian original are authors' translations made for the purpose of this paper, unless otherwise indicated.

- **electronic journals** that appear in parallel with the printed version of the commercial publishers (now freely available journals);
- **electronic archives** (institutional repositories), which deposit unpublished (preprint) and published (post print) works, differ in whether they only collect the material or allow auto archiving. In general, they are freely available;
- **personal websites** are "... a form of auto archiving that can be a preprint and/or post print." However, due to poor maintenance and updating of personal web pages, they do not constitute a reliable source of information, and it can easily happen that some works are no longer available from these sites.

In accordance with the open access policy, defined in the document "Science and Technology Policy of the Republic of Croatia 2006–2010", journals from the field of educational sciences publish the results of scientific research in open access to the Portal of scientific journals of Croatia – HRČAK. It is a project supported by the Ministry of Science, Education and Sports.

Scientific journals from the field of educational sciences form part of the collection in academic libraries for teacher education studies. In this paper the presence of the electronic versions of journals on the portal HRČAK relates to the presence of printed journals in the library holdings of the Faculty of Teacher Education, University of Zagreb and Faculty of Teacher Education in Osijek.

Electronic Journals (E-Journals)

According to *Croatian Encyclopaedia*, a journal is a serial publication, published at regular intervals, shorter than one year and longer than fifteen days. It starts out with the intent to be permanent (Hrvatska enciklopedija, 2000, p. 653). It can be published in various formats (print, electronic or both). Today, the quality of a journal is reflected through international editorial boards, international review, presence of the entire journal in the databases of world conglomerates like Thomson Reuthers, Elsevier, and others resulting in the impact factor for the respective journal. Related to this is also the measure of article citedness according to worldwide citation databases (Web of Science – WoS, and Scopus). Accordingly, it can be said that the journal is now the most influential medium of formal scientific communication.

Electronic journals saw the light of the day in the mid 20th century. Nevertheless, the history of these journals can be traced only since the 1970s. The reason was expensive information and communication technology (machine-readable media and infrastructure), as well as additional knowledge for scientists using the technology. Electronic journals were originally disseminated on floppy disks, CDs and CD-ROMs but retained printed forms. They were coming out at certain intervals and numbered consecutively (Zajec, 2001). The emergence of the Internet and World Wide Web in the late 1990s in the US, enabled changes in the design of electronic journals, but also in the process of publishing scientific information. Accordingly, the real development of electronic journals throughout the world has begun in the late 1990s due to scientific societies as non-commercial scientific publishers (Stojanovski 2007, p. 513).

Today, the perception of serial publications in the process of their creation and use, even by authors/ scientists, editors, publishers and readers has changed significantly. Rapid information and communication technology enabling fast and interactive exchange of information replaced “slow release”. “On the one hand, journals depend on authors (the quantity and quality of their written production), on the other hand, authors depend on publishers who will publish their works and, more importantly, distribute them to the audience” (Pažur, 2004, p. 96).

In addition, “... an electronic publication allows scientists’ innovation in their scientific discipline, the use of digital multimedia in providing access to types and quantities of materials which printed publications can not. Hyperlinks in references lead readers to related documents available in full text. Electronic articles also provide links to the author, allowing the reader to contact the author via e-mail, or link to other works of the same author. It is possible to connect with the document or other documents through subject headings as well as book reviews. Some articles allow the reader to make a comment or review, thus encouraging contacts between authors and readers. An electronic journal published in open access obliges researchers, libraries and universities to increase the control of scholarly communication flow and its production” (Johnson & Magusin, 2005, p. 29).

Advantages and Disadvantages of Electronic Journals

There are numerous advantages of electronic journals in relation to print ones. Electronic documents can include different media: photographs, moving images, sounds, animated models and other formats; they can be more flexible in size and format as compared to print. Electronic journals can be static and dynamic, while printed journals cannot. Printed journals are arranged in a standard way with a determined number of volumes issued annually. A volume is printed and sent to clients. Without these physical constraints, electronic journals can be of an indefinite extent, may contain a mixture of text, images and sounds, and be available to subscribers at any time. The element of distribution can be an article, or the whole issue (Borgman, 2000, p. 422). Besides the advantages already mentioned, “... electronic journals allow access to multiple users simultaneously, simple search, printing and various subscription options.” (Stojanovski, 2007, p. 513).

Users are offered various models of use of electronic journals determined by different subscription fees. They can read and view the full text of a journal or articles only with a specific charge for each (Zajec, 2001, p. 72). Wells (1999) points out the advantage of an electronic journal in the speed of publication of articles, but also the interaction between authors and readers in posting comments.

However, despite the advantages listed, electronic journals have their disadvantages: the irregularity of publication, changes in journal titles, formats, etc., no requirements for keeping information about the form and title. Wells (1999) points out shortcomings: exclusion from indexing procedures, risk of plagiarism and loss of content during

website updates. In times of financial difficulty in paying expensive subscriptions to commercial publishers, subscribers may lose access to the volumes of the journal they were subscribed to, unless they pay for access to archives of electronic journals. "Subscription stands for the right to access, not physical possession of the item" (Zajec, 2001, p. 72). In contrast, printed journals as physical units remain available even when the subscription terminates. The printed version is available with a special charge. The use of electronic journals requires a medium, i.e., a computer with Internet access, printers, etc. Reading a "screen" is much more uncomfortable, difficult and slow. Electronic journals are still not accepted by the majority in the promotion system; there is no bibliographic control; content is quite disorganized due to its scope and cannot be easily indexed (Stojanovski, 2007; Zajec, 2001).

Open Access

Open access initiatives started because of the large financial interest of commercial publishers and expensive subscriptions to electronic journals. In order for authors to publish their papers in a commercial magazine, all rights have to be transferred to the publisher. Thus, commercial publishers have a considerable advantage, especially when it comes to eminent authors and journals with high impact factor.

Therefore, in recent years there have been initiatives for publishing in open access electronic journals with entirely legitimate reasons. Writing scientific papers and publishing research results in open access are of multiple benefits to human progress and further development of science. Its purpose is to provide open access to knowledge for the common good. Thus, the interest of commercial publishers does not limit freely available scientific information. It does not slow down the flow of scientific information and diminish the gap between rich and poor communities of scientific circles. This approach brings benefits to authors in terms of greater visibility of research results, but also positive advertisement.

Definition of open access combines a comprehensive source of human knowledge and cultural heritage validated by the scientific community: the original research results, unprocessed data and metadata, originals, digital representations of pictorial and graphical materials and scholarly multimedia material (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 2003). Accordingly, open access contributions must satisfy two conditions:

1. Author(s) and holder(s) of the rights guarantee to all users a free, irrevocable, worldwide right of access and permission to copy, use, distribute, transmit and display works. Also, they allow making and distributing derivative works in any digital medium, noting authorship (community standards will further continue to support mechanism for enforcement of proper attribution and responsible use of published work), and right to making a small number of printed copies for their own use.

2. The full version of the work and all supplemental materials including a copy of the permit are deposited (and published) in the appropriate standard electronic

format in at least one online repository using suitable technical standards (such as the Open Archives Protocol). They are supported and maintained by an academic institution, scholarly society, government agency or other organizations which provide open access, unrestricted distribution, interoperability and long-term storage (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 2003).

Some open access initiatives charge authors for publishing their works, but afterwards their works are always freely available without publisher restriction. Authors as copyright owners give permission for free access to their work with a short statement (e.g. Creative Commons), "... provided that they retain the right to control the integrity of their work and the right to proper attribution" (Šember, 2007, p. 18). In addition, libraries as subscribers who provide electronic journals to their users, often cannot finance increasingly costly subscription to electronic journals because of limited funds for the purchase. Today, commercial publishers attempt to reduce subscription fees and offer subscribers different packages of electronic journals, trying to adapt to changes in the market of electronic journals. The scientific community responded to this situation with open access initiatives.

The most significant open access initiatives are SPARC (Scholarly Publication and Academic Resources Coalition); OAI (Open Archive Initiative); PLoS (Public Library of Science); BOAI (Budapest Open Access Initiative); Bethesda Statement on Open Access Publishing and Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. Various companies in the US and Europe launched these initiatives in favor of open access to scientific information according to the objectives specified in each of these projects and documents.

Some states have introduced laws and recommendations governing the policy of open access at the national level. In the US, it is the Federal Public Access Act from 2006 which regulates the publication of works created as a result of scientific research funded by the state in a way that the works are freely available to users six months after publication. In Europe, for example, there are initiatives for publishing works in institutional repositories, and for this purpose, freely available software for creating electronic archives is being developed (EPrints, DSpace, etc.). Because of the risk of unethical use of scientific production there are organizations and projects (Creative Commons, Romeo) that protect the policy of publishing in open access and copyright. In 2006, there has been an increase in national policies on open access to results of scientific work at the global level. Compared to previous years, twice the number of universities, scientific and educational institutions have realized the benefits of open access and supported it (Scholarly, 2007, p. 57).

Open Access to Croatian Scholarly Journals

In the document "Science and Technology Policy of the Republic of Croatia 2006 – 2010", Croatia has defined the policy of open access works funded by the state. "The

results of research and development financed through public funds should be available to the public in the form of open publication and open access databases ...” (Konjević, 2007, p. 34).

Furthermore, the OAI-MHP Protocol allows data exchange with other databases and search engines, thereby increasing the visibility of journals and their citations (Konjević, 2007, p. 33).

Increased visibility of Croatian scientific and professional journals in open access (on the web) is due to the unique portal HRČAK (Portal of scientific journals of Croatia). The Croatian Information and Documentation Society offered the conceptual design for the launch of this portal in 2003. The initiative for starting the portal was supported by The Ministry of Science and Technology, and SRCE (The University Computing Center), as the project carrier, started work on it in 2004 (Toth, 2006, p. 143).

Following the model of developed countries, Croatian non-commercial publishers began publishing journals on the web pages of their institutions. The information display of these journals varies. For example, some journals on the portal HRČAK do not immediately display articles but only segments about the journal and scientific papers. However, on the website of the journal, there can be up to date publication of complete papers in relation to the same journal on the HRČAK website. One can read scans but not the full text article; some allow part of the article and abstracts, but most provide the full text PDF article with abstracts. Also, up to date publication of electronic versions is not always carried out in accordance with the publication of printed volumes. Certain non-commercial publishers also publish electronic versions of their journals on their institution's web pages with full text, develop their own systems or publishing in some of the existing software for electronic publishing such as Open Journal System (OJS). However, a large number of scientific institutions in Croatia publish their journals only on the portal HRČAK.

The portal HRČAK provides full software support to editorial boards who wish to publish their journals on it. Tóth (2006, p. 143) gives an overview of nine software support features which represent advantages for the editorial board if they choose to publish their journals in open access. Editorial boards can count on: technical solutions that will help them publish the journal electronically, greater functionality, searchability and stability of existing online journals, the greater visibility and readership of Croatian authors at the international level, a higher impact factor of Croatian scientific journals and marketing. With the use of standardized metadata, it is possible to be included in international portals, a unique portal, joint work of all editorial boards in the development of portals, technical support in maintaining their own web sites at will.

The Croatian scientific community is not large and the publication of papers in electronic form in open access, through above mentioned ways, make them visible to the public. In research on attitudes and policies of Croatian publishers of scientific journals, Pažur (2004) concludes that it is necessary to encourage a greater distribution

of scientific papers published in electronic journals with free access to full texts. The success of open access publishing is due to the awareness of authors who publish without any financial benefit, while science and knowledge is there to serve the common good and prosperity of society (Stojanovski, 2007).

Availability of Croatian Journals in the Field of Educational Sciences and Their E-Versions

In Croatia, in the period from 2001 to present day, few studies have been conducted in the field of information sciences on the subject of Croatian electronic journals. Croatian scientific journals are published by academic institutions and professional associations, as non-commercial publishers, most often with financial support from the Ministry of Science, Education and Sports.

The goal of this research was to give an overview of the availability of Croatian electronic scientific and professional journals in the area of social sciences, field of educational sciences, according to their availability in printed versions, and in libraries at The Faculty of Teacher Education Zagreb and The Faculty of Teacher Education Osijek. Accessibility was checked at HRČAK web portal, database EJOL and search engine PERO.

Library collections of The Faculty of Teacher Education Zagreb, Petrinja Department and The Faculty of Teacher Education Osijek have eleven journals with evaluated works in the field of educational sciences: *Metodički obzori*, *Metodički ogledi*, *Metodika*, *Odgojne znanosti*, *Magistra Iadertina*, *Život i škola*, *Školski vjesnik*, *Napredak*, *Pedagogijska istraživanja*, *Dijete i društvo* and *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. Contrary to this fact, only seven of them have an electronic version, which can be viewed on the HRČAK web portal.

Seven journals in the field of educational sciences are available through the HRČAK web portal: *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, *Magistra Iadertina*, *Metodički obzori*, *Metodički ogledi*, *Metodika*, *Odgojne znanost* and *Život i škola*.² A description of each journal is displayed in the metadata from Guidelines for publishers which were set by the HRČAK team for the purpose of unifying the entered data about journals. Guidelines are accessible on the HRČAK web portal. According to the established criteria HRČAK's team assesses if a journal is acceptable for publication on the portal. Once the journal is accepted, journal editors are obliged to accept the Ethical codex about behaviour on the portal. They are also, obliged to accept open code publishing conditions with full text access. Journal editors are given guidelines on the data that must be entered about journals so journals could be searchable on the portal. These guidelines include five chapters elaborated in detail. This method was adopted because of a possible negotiation

²In order to determine the availability of a particular journal and the papers published in that journal, and to analyze the metadata used to describe the journals, the authors have examined the portal HRČAK - Portal of scientific journals of Croatia, pertaining to the field of educational sciences (http://hrcak.srce.hr/index.php?show=casopisi_podrucje&id_podrucje=44)

with secondary services like Scopus, WoS, CAS, etc., which have shown interest in downloading some of the journals from HRČAK web portal (Toth, 2008, p. 5).

In the second chapter of the Guidelines, seventeen names for metadata fields are defined. They determine the input of basic information about the journal. These fields can be changed:

1. title (Croatian, English, alternative title or standard short title),
2. ISSN of printed version,
3. ISSN of electronic version,
4. DOI (Digital Object Identifier),
5. UDC (Universal Decimal Classification),
6. CODEN (optional field, only for journals that have it, not assigned any more),
7. the first year of journal's publication,
8. the annual frequency of the journal,
9. journal description (separately in Croatian and English),
10. terms of use (separately in Croatian and English),
11. contacts,
12. areas and fields of science,
13. instructions for authors (separate .pdf file format),
14. instructions for writing (separate .pdf file format),
15. instructions for reviewers (.pdf format),
16. impressum (.pdf format),
17. cover picture or journal's logo (.gif or .jpg format).

According to Table 1, all journals cite the journal title, UDC, journal description, contact, publisher, author instructions and areas and fields of science. Most publishers state the ISSN for printed versions, first year of publication, annual frequency, terms of use, impressum and journal covers. Not one of the available journals has an e-version ISSN, DOI or instructions for writing. Journals *Metodika* and *Život i škola* have a cover picture for each issue.

The usual format for electronic publishing is the .pdf file format. All journals have an archive of available issues, and articles are mostly available in full text in .pdf file format. The exceptions to this are articles published in *Magistra Iadertina* journal which can be read in .doc file format. This type of format is not protected from interventions so this type of article publishing is, in this case, considered a shortcoming.

Metadata for the description of scientific papers is uniform for all journals. Information about article categorization, title, author, full text access link (when available), abstract and key words are visible for each paper.

The official languages of published papers are mostly Croatian and English. *Život i škola* journal took it a step further and, from number 25/2011. They simultaneously publish abstracts in Croatian, English and German. Since the same number, *Život i škola* journal publishes papers in German, in addition to Croatian and English.

Table 1. Description of journals from the field of educational sciences, according to HRČAK's metadata in Guidelines for editors

	Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje / Croatian Journal of Education	Magistra Iadertina	Metodički obzori	Metodički ogleđi	Metodika	Odgodne znanosti	Životi i škola
Journal title	X	X	X	X	X	X	X
ISSN – printed v.	X	-	X	X	X	X	X
ISSN – electronic v.	-	-	-	-	-	-	-
DOI	-	-	-	-	-	-	-
UDC	X	X	X	X	X	X	X
First year of publication	-	X	-	X	X	X	X
Annual frequency	X	X	-	X	X	X	X
Journal description	X	X	X	X	X	X	X
Terms of use	X	X	X	X	-	X	-
Contact	X	X	X	X	X	X	X
Publisher	X	X	X	X	X	X	X
Areas and fields of science	X	X	X	X	X	X	X
Author instructions	X	X	X	X	X	X	X
Instructions for writing	-	-	-	-	-	-	-
Instructions for reviewers	-	-	X	X	-	-	X
Impressum	X	-	X	X	X	-	X
Cover picture	X	X	-	X	X	X	X

Metodički obzori journal, in addition to English, publishes papers in German, Italian, Slovenian and Serbian, while papers in the *Metodika* journal, from number 14/2007 are mostly available parallel in Croatian and English. *Odgodne znanosti* journal has papers, in addition to Croatian, in English and German. In *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje / Croatian Journal of Education*, papers are published bilingually (in English and Croatian). *Magistra Iadertina* journal publishes papers exclusively in Croatian.

Metodika is a journal published by The Faculty of Teacher Education in Zagreb. The area of scientific works that are published here belongs to the theory and practice of preschool, school and higher education methodologies. This journal was, as well as the journal *Odgodne znanosti*, published by the same publisher, and discontinued due to financial reasons in 2011. Since then, these two journals have been published as one under the name *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. However, both journals have complete issues available until 2010. The first year of publication for the journal *Metodika* was 2000. Through the HRČAK web portal full texts are available from volume 7, number 13 in 2006 to volume 11, number 20 in 2010. A total of 8 issues had been published. The journal *Metodika* was published twice a year.

The journal *Odgojne znanosti* was published under this name since number 11/2006. From 1999 until 2005 it was published by The Faculty of Teacher Education Zagreb under the name *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*. Two numbers were published annually. Complete volumes of the journal *Odgojne znanosti* are available on the portal from number 11/2006 to number 20/2010. The journal had an international editorial board, international review and is referred to in databases.

Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje / Croatian Journal of Education has been published since 2011 and it primarily continues the work of *Odgojne znanosti* journal. The publisher of this journal is The Faculty of Teacher Education Zagreb. A review of important information about this journal is displayed on the official web pages of the Faculty. The editorial board has published the contents of all printed numbers of the journal on the Faculty's web pages, but without the possibility of accessing full texts. There is a link to the Open Journal System (OJS), which is used by the editorial board for electronic publishing of this journal. In that manner, this journal is different from other pedagogical journals which are available on the HRČAK portal. To access the website one must have one's own electronic identity. Communication with the editorial board is done exclusively through the network, and papers are uploaded electronically to the web page of the journal. The author has an insight into the publishing phases (review, editing or publishing) of the paper. Through the HRČAK portal, papers are available in full text. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje / Croatian Journal of Education* publishes whole papers both in English and Croatian. Graphics, pictures, tables, etc. are excluded from the Croatian translation so only texts are translated with statements for excluded elements. Annually, four numbers are published.

Magistra Iadertina is a scientific journal published by Teachers and Preschool Teachers Education Department of The University of Zadar. The journal is a successor of the yearbook *Zbornik radova* which was initially published in 2001 at the Teacher Academy in Zadar. When in 2003, The University of Zadar was founded, *Zbornik* became a journal published by Teachers and Preschool Teachers Education Department. Since 2006, the journal is published under the title *Magistra Iadertina*. It publishes scientific and professional papers, which interdisciplinary follow study programmes for preschool and school teachers. Partial access to some numbers is available through the HRČAK portal. The last published number was 5/2010, which is still unavailable in full text. It can be assumed that there is a kind of embargo on public availability for a certain period of time. The journal is published annually as a yearbook.

The journal *Metodički obzori* is published by Juraj Dobrila University of Pula, Department of Pre-school and Primary School Teaching. It gathers scientific and professional papers from all fields of science provided they relate to education. It is published twice a year but in 2011 three numbers were published. All volumes of this journal are available in full text at the HRČAK portal. The last published number is 1/2012.

Journal *Metodički ogleđi* is published by Croatian Philosophical Society. It gathers scientific papers from all scientific fields which deal with the philosophical issues in education. This journal, at the moment, has the highest number of issues available on the HRČAK portal, fifteen in total. For each of these, the content with a full text is available. Papers in *Metodički ogleđi* journal are partly available for the year 2002 and 2003. Since 2004, the papers are available in full text. Like *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, the journal *Metodički ogleđi* also has a link from the HRČAK portal to publisher's official web site. Full text papers are available in .pdf format from 2003 to the last number published in 2011 at the publisher's web site. Here, it is possible to distinguish a difference in relation to the availability of papers from the same journal in regard to format at the HRČAK portal, which can be seen from the foregoing. It can also be concluded that this journal is more up to date on official publisher's web pages than on the HRČAK portal. Data available on e-version of the journal at the HRČAK portal is: title, front page, ISSN, UDC, impressum, instructions for authors, instructions for the reviewers, interest area, frequency of publication and subscription price. It is published twice a year.

Napredak, the oldest Croatian scientific and professional journal in the field of educational sciences, which has been continually published since 1859, still does not have its e-version at HRČAK portal. Its publisher is the Croatian Pedagogical-Literary Society. The initiative of the editorial board of *Napredak* for it to become available on the website of the publisher can be observed only in the last two years. On its website, the editorial board has published two issues of the journal from 2008 and the whole year of the journal in .pdf format from 2009. Papers, unfortunately, cannot be viewed separately because the entire issue is in one .pdf format document which was probably a preparation for publication. Among other information, there is data about the journal title, subtitle, UDC, CODEN, ISSN, editorial board, instructions for associates, contacts and e-mail. The journal is published four times a year. However, despite the fact that publication of its e-version is slow, there are available volumes of the journal for the period of the first 35 years (1895 to 1894) of its publication, digitized under the pilot project of digitization of old Croatian humanities journals carried out by the National and University Library which was done in 2008 and 2009. Digitalization included printed originals and microfilms. Project (Croatian Cultural Heritage) was financed by the funds provided by the Ministry of Culture and the National and University Library. The head of the project was Maja Jokić. Digitized numbers can be searched through the National and University Library's portal of *Old Croatian journals: Journal of digitized portal*, which was created under the project Croatian Cultural Heritage. Its purpose is to gather old Croatian journals in one place, with the goal to make them available to the scientific and cultural public in order to protect such heritage from decay. In this way, it is possible to view the content of any digitized journal number, and access is provided to each article in pdf. format. There is also a link to *Napredak's* website.

Školski vjesnik is a journal of Croatian Pedagogical-Literary Society, Split Branch and Faculty of Philosophy, University of Split. It is published in traditional paper print. Its editorial board has just opened a journal profile at HRČAK portal and it has very little information. Information available is the title, publisher and e-mail of the editorial board. Unfortunately, this journal still does not have its e-version.

Journal *Život i škola* has been published continuously since 1952. It is published by the Faculty of Humanities and Social Sciences in Osijek and the Faculty of Teacher Education in Osijek. The journal publishes scientific and professional papers in the fields of preschool, primary school and higher education. Archive with an electronic version of the journal is available at HRČAK from number 12/2004 to number 26/2011. The journal has an international editorial board and the international review, and the papers are cited in secondary databases, which significantly raises its quality. An electronic version can also be accessed through the publisher's web page, through the link *Izdavačka djelatnost*. There, complete numbers from 17/2007 to 26/2011 are available in their electronic version.

Representation of Electronic Versions of Journals in EJOL and PERO Databases

EJOL (*Electronic Journals Online Library*) is a database of electronic journals. It was created as a project of the library of Ruđer Bošković Institute and Ministry of Science, Education and Sports in the period from November 2001 to November 2002. The goal of this project was to build a database which will, through unique web interface, provide the means for users to browse through electronic scientific journals on the internet, including electronic archives and Croatian press available on the web.

Those libraries which were interested were enabled to apply for the participation in this project. Database EJOL has not been maintained since 2005. The last update of the database was in April of 2009. The database can no longer be accessed via the Internet address of the project <http://ejol.irb.hr>. Although this project is no longer active, and access to the database has been discontinued, it is important to mention it since it has, during its running time, enabled users to access a large number of scientific journals on the Internet. The goal of gathering scientific journals within this database was to make available journals which were published by non-commercial publishers (societies and institutes), hidden in the internet space, especially Croatian journals, and make them available to the academic community in Croatia and abroad (Pažur, & Konjević, 2004, pg. 226). The database can now be viewed through internet web pages and other digital materials archive Internet Archive at <http://archive.org/about/about.php> web address. Web site of EJOL database is stored in the archives at <http://web.archive.org/web/20110721100518/http://ejol.irb.hr/>. From there, the archive is available and an alphabetic list of all journals can be viewed. A search can also be conducted by UDC classification, title, publisher, acronym of the title, ISSN, key words (from the title and journal content, in Croatian and English). Additional search options

are possible for the type of publication (electronic or printed), kind of publication (journal, published in Croatian, preprint archive), a secondary publication in which the journal is indexed, the level of availability of full text for the home institution, possibility of listing of Croatian journals, etc. Six graphic symbols indicate the level of availability of full-text electronic journals:

free access to full text for all EJOL users,

institutional subscription through which a full text is available to institutions subscribed on a title,

no access to full text and/or institution does not have a subscription on a title,

free archive where all EJOL users have free access to full text of older volumes (but not the current year),

access to archive for institution where users of certain libraries have access to full texts of older volumes (but not the current year), if a library had a subscription,

institutional subscription to printed version for current year.

The availability of electronic versions of journals from the field of educational sciences was established through review of the scientific journal list. Details on the journals are visible through several levels of metadata: metadata on journal details, URL address, publisher, level of availability and UDC fields. It was found that, in EJOL, only two journals in the electronic version in the field of educational sciences are available: *Metodički ogleđi* and *Metodički obzori*. For both journals, there is also a link to the HRČAK portal.

Metodički obzori journal was added to the EJOL database in March 2008. Information about the journal that we can learn from EJOL is: journal title, subtitle, abbreviated title, source of abbreviated title, language of contributions, ISSN (for printed and electronic version), journal's country of origine, first year of publication for printed and electronic version, the activity of journal, format (.pdf), frequency of publication, whether it is reviewed, key words in Croatian and English, link to the electronic version of the journal (URL address). We can also see that in EJOL *Metodički obzori* is available in printed and electronic version since its first published number, 1/2006.

The journal *Metodički ogleđi* was added to the database in January 2007. It was updated for the last time in March 2008. Unlike the previous journal, *Metodički ogleđi* has been published in print since 1990. The electronic version has been published since number 9/2002. There are two links for this journal: the first one to HRČAK portal and the second to publisher's official web page.

PERO is a search engine for electronic journals with full text available to the Croatian academic and scientific community. It enables searching through electronic journals in foreign databases and on HRČAK portal. The journal is searched through a simple interface and searching can include a whole database collection at once or each database separately. Information about the journal includes the ISSN number, title, the database where it is found and a link to the interface where it is set. The journal title is a link to its electronic version.

PERO search engine enables access to all previously mentioned electronic journal versions in the field of educational sciences from the HRČAK portal except to journals *Metodika* and *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje / Croatian Journal of Education*.

Conclusion

In the time of fast exchange of scientific information, electronic journals have made scientific communication more open toward the scientific community worldwide. Whether they are commercial journals in electronic form or open access journal, the great significance of availability of scientific and professional journals for small academic and scientific communities cannot be disputed. Numerous publishers of scientific journals in Croatia, most of them non-commercial, have given authors and library users, via HRČAK portal, simple and fast access to scientific texts in open access.

Electronic journals in the field of educational sciences on the example of availability of printed versions are mainly accessible to users through the HRČAK portal. On their web pages, publishers started to widen the scope of information about journals they publish. Some editorial boards publish electronic versions of their journals on their web pages, like the oldest journal *Napredak*. Even though most electronic versions of printed current numbers are published with delay, which is a deficiency, the significance of availability of electronic journals for the end-users is indisputable. It can be expected, thanks to HRČAK, that the publishers of scientific journals in Croatia will become more open toward the users. An increase in the number of electronic journals with free access from year to year at the mentioned portal is a proof of that.

The results of numerous studies of the users of electronic journals show that users recognize the advantages and disadvantages of electronic journals. However, presently it can be stated with considerable certainty that electronic journals will not, for some time in the future, be replacing paper journals.

References

- Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities /online/. Retrieved on 20th March 2012 from: http://www.zim.mpg.de/openaccessberlin/berlin_declaration.pdf
- Borgman, C. (2000). Digital libraries and the continuum of scholarly communication. *Journal of Documentation*, 56(4), 412-430.

- Borgman, C. L. (2007). *Scholarship in the digital age: information, infrastructure and the Internet*. Cambridge, Mass, London: MIT Press.
- Hrčak – Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske (2012). Retrieved on 15th March 2012 from: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=casopisi_podrucje&id_podrucje=44
- Hrvatska enciklopedija. (2000). *Časopis*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", vol. 2. Hrvatski pedagoško-književni zbor. *Časopis Napredak*. Retrieved on 15th March 2012 from: <http://www.hpkz-napredak.hr/Npodindex.html>
- Internet Archive. Retrieved on 7th July 2011 from: <http://web.archive.org/web/20110721100518/http://ejol.irb.hr/>
- Johnson, K., & Magusin, E. (2005). *Exploring the Digital library*. San Francisco: Jossey-Boss.
- Konjević, S. (2007). Hrvatski znanstveni i znanstveno-stručni časopisi u elektroničkom okruženju. (Master's thesis, Faculty of Humanities and Social Sciences). Zagreb: Filozofski fakultet.
- PERO : pretraživač elektroničkih izvora online. Retrieved on 7th July 2011 from: <http://web.archive.org/web/20110721100518/http://ejol.irb.hr/> <http://lib.irb.hr/utility/pero/>
- Pažur, I. (2004). Autori znanstvenih radova i autorsko pravo. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 1-2 (47): 95-108.
- Pažur, I., & Konjević, S. (2004). EJOL – Electronic Journals Online Library. *Kemija u industriji*, 53(6), 223-227. Retrieved on 4th April 2012 from: <http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/5008/1/ejol.pdf>
- Pravilnik o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja. *Narodne novine*, br. 84/05, 100/06, 138/06, 120/07, 71/10, 116/10 i 38/11.
- Schauder, D. (1994). Electronic publishing of professional articles: attitudes of academics and implications for the scholarly communication industry. *Journal of the American society for information science*, 45, 2, 73-100.
- Silobričić, V. (2007). Slobodan pristup ocijenjenim znanstvenim informacijama: moguća budućnost informiranja znanstvenika. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 50(1), 51-61.
- Stari hrvatski časopisi : portal digitaliziranih časopisa. Retrieved on 2nd May 2012 from: <http://dnc.nsk.hr/journals/>
- Stojanovski, J. (2007). Znanstveno izdavaštvo i uloga biblioteka. *Kemija u industriji*, 56(10), 512-515. Retrieved on 12th March 2012 from: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=25606
- Šember, M. (2007). Vrijednovanje biomedicinskih časopisa u otvorenom pristupu s pomoću citatnih pokazatelja. (Master's thesis, Faculty of Humanities and Social Sciences). Zagreb, Filozofski fakultet.
- Tóth, T. (2006). Centralni portal znanstvenih časopisa Hrvatske – HRČAK. *Kemija u industriji*, 53(3), 143-145. Retrieved on 15th March 2012 from: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=4586
- Toth, T. (2008). Unapređenje centralnog portala znanstveno-stručnih časopisa Hrčak. *HID – Drobilica*, 2(5), 5-6. Retrieved on 7th July 2011 from: http://www.hidd.hr/drobilice/2008/Drobilica-br2_2008.pdf
- Vikić Topić, D., & Fuchs, R. (Eds.) (2006). *Znanstvena i tehnološka politika Republike Hrvatske : 2006.-2010.* Zagreb : Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

- Vrana, R. (2011). Vrednovanje znanstvenog rada. *Vjesnik bibliotekara hrvatske*, 54,1-2, 172-192.
- Wells, A. (1999). *Advantages and disadvantages of electronic journals*. In *Exploring the development of the independent, electronic, scholarly journal*. Master's thesis, The University of Sheffield, UK. Retrieved on 13th January 2012 from: <http://panizzi.shef.ac.uk/elecdis/edl0001/ch0402.html>
- Zajec, J. (2001). Elektroničke serijske publikacije na mreži. *Medijska istraživanja*, 7(1-2), 69-78. Retrieved on 15th March 2012 from: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=36823

Andreja Tominac

Faculty of Teacher Education University of Zagreb,
Local branch in Petrinja
Trg Matice hrvatske 12, 44250 Petrinja, Croatia
andreja.tominac@ufzg.hr

Andreja Zubac

Faculty of Teacher Education,
University of Josip Juraj Strossmayer in Osijek
Ulica cara Hadrijana 10, 31 000 Osijek
azubac@ufos.hr

Zastupljenost elektroničkih inačica hrvatskih časopisa iz područja odgojnih znanosti u otvorenom pristupu

Sažetak

Internet i World Wide Web potkraj 90-ih godina 20. stoljeća u SAD-u omogućili su promjene u oblikovanju i sistematizaciji elektroničkih časopisa kao jednoj od više vrsta informacijskih izvora, ali i u procesu objavljivanja znanstvenih informacija. U skladu s navedenim promijenio se način znanstvenog komuniciranja, a vrijeme prijenosa informacije koje ne smije utjecati na njezinu kvalitetu postalo je od životne važnosti za cijelu znanstvenu zajednicu.

Inicijative otvorenog pristupa potiču slobodan pristup znanstvenim radovima radi bržeg i jeftinijeg objavljivanja znanstvenog znanja uz obvezu zaštite autorskih prava i poštivanja etičkih načela znanstvenog publiciranja.

Hrvatska je u dokumentu «Znanstvena i tehnološka politika Republike Hrvatske 2006. – 2010. godine» definirala politiku otvorenog pristupa radovima financiranim od države, prema kojem rezultati istraživanja i razvoja trebaju biti dostupni javnosti.

Cilj ovoga rada je dati pregled hrvatskih znanstvenih časopisa u polju odgojnih znanosti u otvorenom pristupu dostupnih na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske - HRČAK, te prikazati njihovu pretraživost u bazi EJOL i preko pretraživača PERO. Autore u tom području, u Hrvatskoj i šire, potiče se na razumijevanje inicijative otvorenog pristupa i niza prednosti elektroničkih časopisa koji omogućuju brže širenje rezultata znanstvenih istraživanja i dostupnost znanja u polju Odgojnih znanosti.

Ključne riječi: baze podataka; elektronički časopisi; hrvatska akademska zajednica; slobodan pristup.

Uvod

U današnjem znanstvenom okruženju vrijeme i način prijenosa informacija postali su od životne važnosti za svakoga znanstvenika iz svih znanstvenih područja (Prirodne znanosti, Tehničke znanosti, Biomedicina i zdravstvo, Biotehničke znanosti, Društvene

znanosti i Humanističke znanosti) i ovise o vrsti medija kojim se informacije prenose. Podjelu znanosti i uvjete prema kojima znanstvenici pristupaju izboru u znanstvena zvanja u akademskoj zajednici donijelo je Nacionalno vijeće za znanost u Pravilniku o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja (NN 84/05, 100/06, 138/06, 120/07, 71/10, 116/10 i 38/11). U Pravilniku je naglasak stavljen na radove objavljene u časopisima s međunarodnom recenzijom.

Časopis kao medij prisutan je u znanstvenoj komunikaciji više od tri stoljeća, a upravo je njegovo javljanje sa sobom donijelo pravila vrednovanja kvalitete informacija, tj. recenzijske postupke koji su uvriježeni i danas. „Časopis se u razdoblju od preko 300 godina koliko postoji, pokazao osobito uspješnim u promicanju znanstvene komunikacije, aktivnosti kojom se znanstveniku pojedincu omogućuje da informira kolege o vlastitim spoznajama, a njima se također omogućuje da na isti način informiraju pojedinca koji je objavio svoje otkriće o rezultatima svojeg rada“ (Vrana, 174 prema Schauder, 1994).

Kada se govori o objavljivanju znanstvenih informacija na mreži (world wide web), vidljivo je da danas autori ipak znaju gdje, kako i pod kojim uvjetima mogu objaviti svoj rad. Recenzijski postupak i zakonske regulative o autorskim pravima osiguravaju kvalitetu znanstvenih i stručnih radova te štite dignitet autora znanstvenika jednako u tradicionalnom, tiskanom obliku, kao i u obliku na mreži. Objavljivanje znanstvenih informacija u mrežnom okruženju omogućuje znanstvenicima lakši pristup informaciji i njezinu bržu razmjenu. U procesu objavljivanja radova u znanstvenim časopisima koji se temelje na uporabi novih tehnologija (mreže) autorima je omogućen brži recenzijski postupak, brža i jednostavnija komunikacija s uredništvom, što na kraju znatno skraćuje vrijeme objavljivanja rada. Unatoč izrečenome, i dalje je nezanemariva činjenica da recenzijski postupak radova u nekim časopisima traje i više od godinu dana. Prekasno objavljena znanstvena informacija nije više od krucijalne važnosti na tržištu znanja jer postaje „zastarjela“, što je posebno vidljivo u prirodnim znanostima, medicini i tehničkim znanostima.

Znanstvenici kojima o radu na recenziji ovisi napredak u novo znanstveno i znanstveno-nastavno zvanje, a koje je vezano uz vremenski rok, svjesni su dragocjenosti vremena. U skladu s tim Zajec (2001, str. 70) je mišljenja da su izdavači oduvijek diktirali uvjete objavljivanja radova u časopisima, a poznata je i činjenica da ti uvjeti za autore često nisu bili povoljni.

Autori/znanstvenici danas mogu objavljivati svoje znanstvene radove kod komercijalnih i nekomercijalnih izdavača. Pažur (2004) donosi tri glavne skupine oblika objavljivanja znanstvenih radova:

1. **elektronički časopisi** koje istodobno s tiskanom inačicom objavljuju komercijalni izdavači i sve prisutniji besplatni časopisi;

2. **elektronički arhivi** (institucijski repozitoriji) u kojima se nalaze neobjavljeni (preprint) i objavljeni (postprint) radovi, a razlikuju se po tome da li samo prikupljaju građu ili omogućuju samoarhiviranje i u pravilu su dostupni besplatno;

3. **osobne mrežne stranice** čine jedan «...oblik samoarhiviranja koji može biti preprint i/ili postprint.« No, zbog lošeg održavanja i ažuriranja osobnih mrežnih stranica ne čine pouzdan izvor informacija i lako se dogodi da neki rad više nije dostupan s toga mjesta.

Hrvatski znanstveni časopisi iz polja Odgojnih znanosti, u skladu s politikom otvorenog pristupa hrvatskim znanstvenim časopisima, a definiranom u dokumentu *Znanstvena i tehnologijska politika Republike Hrvatske 2006. – 2010. godine*, objavljuju rezultate znanstvenih istraživanja u otvorenom pristupu na Portalu hrvatskih znanstvenih časopisa – HRČAK, projektu koji podupire Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

Znanstveni časopisi iz polja Odgojnih znanosti dio su knjižničnih zbirki visokoškolskih knjižnica učiteljskih i odgojiteljskih studija. U ovome radu zastupljenost elektroničkih inačica radova u časopisima na portalu HRČAK promatra se u odnosu na zastupljenost tiskanih časopisa u fondovima knjižnica Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Učiteljskog fakulteta u Osijeku.

Elektronički časopisi (E-časopisi)

Prema *Hrvatskoj enciklopediji* časopis je vrsta serijske publikacije koja izlazi u redovitim razmacima, kraćim od godine, a dužim od petnaest dana. Pokreće se s namjerom da izlazi trajno (Hrvatska enciklopedija, 2000, str. 653). Može izlaziti u različitim oblicima (tiskanom, elektroničkom ili oboma istovjetno). Danas je kvaliteta nekoga časopisa vidljiva iz međunarodnih uredništava, međunarodne recenzije, prisutnosti cjelovitoga časopisa u bazama podataka svjetskih konglomerata poput Thomson Reuters-a, Elsevier-a i dr. iz kojih proizlazi relevantan čimbenik odjeka (engl. *Impact Factor*) za pojedini časopis uz koji je povezano i mjerenje citiranosti radova prema svjetskim citatnim bazama podataka (Web of Science – WoS, Scopus). Stoga se može reći da je časopis danas najvažniji medij formalne znanstvene komunikacije.

Elektronički časopisi svjetlo dana ugledali su sredinom 20. stoljeća. Unatoč navedenoj činjenici, povijest tih časopisa moguće je pratiti tek od sedamdesetih godina istoga stoljeća. Razlog tomu bila je skupa informacijsko-komunikacijska tehnologija (strojno čitljivi medij i infrastruktura), kao i potrebna dodatna znanja znanstvenika za korištenje te tehnologije. Elektronički časopisi prvotno su bili raspačavani na disketama, CD-ima i CD-ROM-ovima, ali su zadržali formu tiskanih oblika. Izlazili su u određenim vremenskim razmacima i bili su uzastopno obročani (Zajec, 2001). Pojava interneta i World Wide Weba potkraj 90-ih godina 20. stoljeća u SAD-u je omogućila promjene u oblikovanju e-časopisa, ali i u procesu objavljivanja znanstvenih informacija. U skladu s tim pravi razvoj e-časopisa u svijetu počinje potkraj devedesetih godina 20. stoljeća, a za to su zaslužna znanstvena društva kao nekomercijalni izdavači (Stojanovski 2007, str. 513).

Danas se uvelike promijenilo shvaćanje serijskih publikacija u procesu njihova nastajanja, korištenja i od autora/znanstvenika, urednika, izdavača i čitatelja. „Spori

tisak“ zamijenila je brza informacijsko-komunikacijska tehnologija koja je omogućila brzu i interaktivnu razmjenu informacija. „S jedne strane, časopisi ovise o autorima, količini i kvaliteti njihove pisane produkcije, a s druge strane, autori ovise o izdavačima koji će njihove radove objaviti i, što je još važnije, distribuirati čitateljstvu.” (Pažur, 2004, str. 96)

Osim navedenoga, „...elektronička publikacija omogućuje znanstvenicima inovativnost u njihovoj znanstvenoj disciplini, korištenje digitalne multimedije u osiguravanju pristupa tipovima i količini materijala pristup kojima tiskane publikacije ne mogu omogućiti. Hiperveze u referencama vode čitatelje do sličnih dokumenata dostupnih u punom tekstu. Elektronički članci također mogu osigurati poveznice na autore, dozvoljavaju čitatelju kontakt s autorom preko e-maila, ili vezu na druge radove tog autora. Moguće je povezati se s dokumentom ili drugim dokumentima kako preko predmetnice tako i preko prikaza knjiga. Neki članci čitatelju omogućuju stavljanje komentara ili osvrta, ohrabrujući kontakte između autora i čitatelja. Ako je neki elektronički časopis objavljen u otvorenom pristupu, to obvezuje osnaživanje znanstvenika, knjižnica i sveučilišta u tome da pojačaju kontrolu protoka znanstvene komunikacije i njezine produkcije.“ (Johnson i Magusin, 2005, str. 29)

Prednosti i nedostaci elektroničkih časopisa

Brojne su prednosti elektroničkih časopisa u odnosu na tiskane. Elektronički dokumenti mogu uključivati različite medije: fotografiju, pokretne slike, zvukove, animirane modele i druge formate; mogu biti fleksibilniji po veličini i formatu u odnosu na tiskane. Elektronički časopisi mogu biti statični i dinamični, dok tiskani časopisi to ne mogu. Tiskani časopisi standardno su uređeni na način da izlazi točno određen broj sveščića u godini. Sveščić se tiska i šalje naručiteljima. Bez tih fizičkih ograničenja, elektronički časopisi mogu biti neodređenog opsega, mogu sadržavati mješavinu tekstova, slika i zvukova, a pretplatnicima mogu biti dostupni u svako doba dana. Element distribucije može biti sam članak, ali i cijeli broj časopisa (Borgman, 2000, str. 422). Osim već spomenutih prednosti „...elektronički časopisi istovremeno omogućuju i pristup većem broju korisnika, jednostavno pretraživanje i tiskanje, povoljnosti pri pretplati kroz razne kombinacije.“ (Stojanovski, 2007, str. 513).

Korisnicima se nude različiti modeli korištenja elektroničkih časopisa koji su uvjetovani i različitim cijenama, a u skladu s tim korisnik može čitati i pregledavati cjelokupan sadržaj časopisa, pregledavati određene članke uz posebnu naplatu i dr. (Zajec, 2001, str. 72). Wells (1999) za prednost e-časopisu daje brzinu objavljivanja članaka, ali i interakciju između autora i čitatelja postavljanjem komentara.

Unatoč navedenim prednostima, elektronički časopisi imaju i svojih nedostataka: neredovitost izlaženja, promjene naslova časopisa, formata i dr., ne uvjetuje i očuvanje podataka o prethodnom obliku i naslovu časopisa. Wells (1999) ističe nedostatke: isključenost iz postupaka indeksiranja i sažimanja, opasnost od plagiranja radova, promjenama na mrežnim stranicama gubi se i sadržaj na njima. U trenucima nemogućnosti plaćanja skupe pretplate komercijalnim izdavačima, pretplatnik može

izgubiti pravo pristupa godištima časopisa na koje je bio pretplaćen, osim ako nije platio pristup arhivama elektroničkih časopisa. „Pretplata zapravo znači ostvarivanje prava pristupa, ali ne i posjedovanja fizičkih jedinica građe“ (Zajec, 2001, str. 72). Za razliku od toga, tiskani časopisi kao fizičke jedinice ostaju dostupne i onda kada se pretplata prekine. Pristup tiskanim inačicama omogućuje se uz posebnu nadoplatu. Za korištenje elektroničkih časopisa potreban je medij, tj. računalo s pristupom internetu, tiskač i sl. Čitanje s „ekrana“ znatno je neugodnije, teže i sporije. E-časopisi još su u velikoj većini neprihvaćeni kod sustava napredovanja, nemaju bibliografsku kontrolu, a sadržaj je zbog svog opsega prilično neorganiziran i nije ga jednostavno indeksirati (Stojanovski, 2007; Zajec, 2001).

Otvoreni pristup

Inicijative otvorenog pristupa pokrenute su zbog velikog financijskog interesa komercijalnih izdavača i skupe pretplate na elektroničke časopise. Da bi autori mogli objaviti svoj članak u nekom komercijalnom časopisu, sva prava moraju prenijeti na izdavača. Pri tomu komercijalni izdavači imaju veliku korist, posebice kada je riječ o uglednim autorima i časopisima s visokim čimbenikom odjeka.

Stoga se posljednjih godina provode inicijative za korištenjem otvorenoga pristupa elektroničkim časopisima i objavljivanje u njemu, s posve opravdanim razlozima. Cilj pisanja znanstvenih radova i objavljivanje rezultata znanstvenih istraživanja u otvorenom pristupu od višestruke je koristi za ljudski napredak i daljnji razvoj znanosti, a svrha otvorenog pristupa je omogućiti pristup znanju za opće dobro. Stoga slobodno dostupna znanstvena informacija nije ograničena interesima komercijalnih izdavača. Ona ne usporava protok znanstvenih informacija i umanjuje jaz između bogatih i siromašnih krugova znanstvenih zajednica. Takav pristup, ujedno, donosi i korist autorima u smislu veće vidljivosti rezultata istraživanja, ali i pozitivne reklame.

Definicija otvorenog pristupa objedinjuje sveobuhvatne izvore ljudskog znanja i kulturne baštine potvrđene od znanstvene zajednice: izvorne znanstvene rezultate, neobrađene podatke i metapodatke, izvornike, digitalne predstavke slikovnih i grafičkih materijala i znanstvenu multimedijску građu (Berlinska deklaracija o Otvorenom pristupu znanstvenom znanju, 2003). U skladu s tim doprinosi otvorenom pristupu moraju zadovoljavati dva uvjeta:

Autor(i) i nositelj(i) prava jamče svim korisnicima slobodno, neopozivo, globalno pravo pristupa i dopuštenje umnožavanja, korištenja, distribuiranja, prijenosa i prikazivanja djela, kao i pravo na izradu i distribuciju izvedenih djela na bilo kojem digitalnom mediju uz napomenu o autorstvu (standardi zajednice će i nadalje osiguravati mehanizme za provođenje odgovarajućeg pripisivanja autorstva i odgovornog korištenja objavljenog djela, kao što to čine i sada), ali i pravo na izradu manjeg broja tiskanih primjeraka djela za vlastitu uporabu.

Cjelovita verzija djela, kao i svi priloženi materijali uključujući napomenu o dopuštenju, pohranjuje se (i stoga objavljuje) u odgovarajućem standardnom

elektroničkom obliku u najmanje jednom *on-line* spremištu koje koristi prikladne tehničke standarde (kao što je Open Archive protokol), podržava ga i održava akademska ustanova, znanstvena udruga, vladina agencija ili druga etablirana organizacija koja želi omogućiti otvoreni pristup, neograničenu distribuciju, interoperabilnost i dugoročnu pohranu (Berlinska deklaracija o Otvorenom pristupu znanstvenom znanju, 2003).

Neke inicijative otvorenog pristupa autorima naplaćuju objavljivanje radova, ali nakon toga njihovi su radovi uvijek slobodno dostupni, bez izdavačeva ograničenja. Autori kao vlasnici autorskih prava kratkom izjavom (npr. Creative Commons) daju svoj pristanak na otvoreni pristup svom radu, „...s tim da mu ostaje pravo na nadzor nad cjelovitošću rada, te pravo na ispravno navođenje autorstva“ (Šember, 2007, str. 18). Osim toga, knjižnice kao pretplatnici koji osiguravaju dostupnost elektroničkih časopisa svojim korisnicima, nerijetko zbog ograničenih sredstava za nabavu, ne mogu financijski pratiti sve skuplje pretplate na elektroničke časopise. Danas komercijalni izdavači nastoje ublažiti cijene pretplate pa pretplatnicima, uz ponudu različitih paketa elektroničkih časopisa, nastoje prilagoditi promjene na tržištu elektroničkih časopisa. Znanstvena zajednica na takvu situaciju odgovorila je inicijativama otvorenog pristupa.

Najvažnije su inicijative otvorenog pristupa Sparc (Scholarly Publication and Academic Resources Coalition), OAI (Open Archive Initiative), PLoS (Public Library of Science), BOAI (Budapest Open Access Initiative), Bethesdanska izjava o otvorenom pristupu u izdavaštvu (Bethesda Statement on Open Access Publishing), Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenim informacijama (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities). Sve te inicijative pokrenula su razna društva u SAD-u i Europi i njima se zagovara otvoreni pristup znanstvenim informacijama prema ciljevima zadanim u svakom od tih projekata i dokumenata.

Pojedine države na nacionalnoj razini donose zakone i preporuke kojima se regulira politika otvorenog pristupa. U SAD-u je to Federal Public Access Act iz 2006. kojim se regulira objavljivanje radova nastalih kao rezultat znanstvenih istraživanja koje financira država na način da radovi budu besplatno dostupni korisnicima šest mjeseci nakon objavljivanja. U Europi su primjerice pokrenute inicijative objavljivanja radova u institucijskim repozitorijima, a s tom svrhom razvijaju se i slobodno dostupni programi za izradu elektroničkih arhiva (*Eprints*, *Dspace* i dr.). Prepoznaje se i opasnost od neetičkog korištenja znanstvene produkcije pa se zato osnivaju organizacije i pokreću projekti (*Creative Commons*, *ROMEIO*) kojima se nastoje zaštititi politika objavljivanja radova u otvorenom pristupu i autorska prava. U 2006. godini na svjetskoj razini bilježi se porast nacionalnih politika otvorenog pristupa rezultatima znanstvenog rada. Bilježi se dvostruko veći broj sveučilišta, znanstvenih i obrazovnih ustanova nego prijašnjih godina, koja uviđaju prednosti otvorenog pristupa i podržavaju ga (Silobričić, 2007, str. 57).

Otvoreni pristup hrvatskim znanstvenim časopisima

U Hrvatskoj je u dokumentu «Znanstvena i tehnologijska politika Republike Hrvatske 2006. – 2010. godine» definirana politika otvorenog pristupa radovima financiranim od države. „Rezultati istraživanja i razvoja financiranog iz javnih sredstava trebali bi biti dostupni javnosti u obliku otvorenih publikacija ili otvorenog pristupa bazama podataka...” (Konjević, 2007, str. 34).

Nadalje, OAI-MHP protokol omogućuje razmjenu podataka s drugim bazama podataka i pretraživačima i na taj način se povećava vidljivost časopisa i njihova citiranost (Konjević, 2007, str. 33).

Za povećanje vidljivosti hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa u otvorenom pristupu (na mreži) možemo zahvaliti jedinstvenom portalu HRČAK (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske). Idejno rješenje za pokretanje tog portala dalo je *Hrvatsko informacijsko i dokumentacijsko društvo* (HID) 2003. godine. Inicijativu pokretanja portala poduprlo je *Ministarstvo znanosti i tehnologije* i SRCE (Sveučilišni računalni centar) kao nositelj projekta 2004. godine kada započinje s radom na njemu (Toth, 2006, str. 143).

Hrvatski nekomercijalni izdavači po uzoru na razvijene zemlje nešto kasnije započeli su s objavljivanjem časopisa na mrežnim stranicama svojih institucija. Prikaz informacija o tim časopisima raznolik je. Na primjer na portalu HRČAK kod nekih časopisa cjeloviti članci nisu odmah vidljivi, već su dostupni dijelovi informacija o časopisu i znanstvenim radovima, dok na mrežnim stranicama časopisa može biti ažurnije objavljivanje cjelovitih radova u odnosu na isti taj časopis na portalu HRČAK. Može se pročitati skeniran sadržaj, ali ne i članak u punom tekstu; kod nekih se može pročitati dio članka, sažeci, a kod većine se uz sažetke daje i PDF članka u punom tekstu. Također, ažurnost objave elektroničkih inačica ne odvija se uvijek u skladu s objavom tiskanih sveščića. Pojedini nekomercijalni izdavači također objavljuju elektroničke inačice svojih časopisa na internetskim stranicama svojih institucija s cjelovitim tekstovima, pa ili razvijaju vlastite sustave ili objavljuju u nekom od postojećih softvera za elektroničko nakladništvo, npr. Open Journal System (OJS). Ipak, velik broj znanstvenih institucija u Hrvatskoj koristi se objavljivanjem svojih časopisa samo na portalu HRČAK.

Portal HRČAK nudi potpunu softversku podršku redakcijama koje žele objaviti svoje časopise na njemu. Tóth (2006, str. 143) donosi pregled devet osobina programske podrške prema kojima se za redakcije i uredništva časopisa ostvaruju prednosti odluče li svoje časopise objaviti u otvorenom pristupu. Redakcije časopisa mogu računati na: tehnička rješenja koja će im pomoći objaviti časopis u elektroničkom obliku, veću funkcionalnost, pretraživost i stabilnost postojećim *online* časopisima, veću vidljivost i čitanost hrvatskih autora na međunarodnoj razini i zbog toga veći faktor odjeka hrvatskih znanstvenih časopisa, marketnig, uz pomoć standardiziranih metapodataka moguće je uključiti se i u međunarodne portale, jedinstveni portal, zajednički rad svih redakcija na razvoju portala, tehničku podršku pri održavanju vlastitih mrežnih stranica po želji redakcije.

Hrvatska znanstvena zajednica nije velika i objavljivanje radova u elektroničkom obliku u slobodnom pristupu, posebno unutar već spomenutih načina objavljivanja čine ih vidljivima široj javnosti. Pažur (2004) u istraživanju o stavovima i politici izdavača hrvatskih znanstvenih časopisa zaključuje da je važno poticati što veću distribuciju znanstvenih radova objavljenih u elektroničkim časopisima s besplatnim pristupom cjelovitim tekstovima. Za uspješnost objavljivanja radova u otvorenom pristupu treba zahvaliti osviještenosti autora za objavljivanje bez ikakve financijske koristi, čime su znanost i znanje stavljeni u službu općeg dobra i napretka društva (Stojanovski, 2007).

Dostupnost hrvatskih časopisa iz polja odgojnih znanosti i njihove e-inačice

U Hrvatskoj je u razdoblju od 2001. do danas provedeno nekoliko istraživanja u polju informacijskih znanosti o hrvatskim elektroničkim časopisima. Hrvatski znanstveni časopisi izdaju se u okviru akademskih institucija i strukovnih udruženja, kao nekomercijalnih izdavača, najčešće uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.

Cilj istraživanja bio je dati pregled dostupnosti hrvatskih elektroničkih znanstvenih i stručnih časopisa iz područja Društvenih znanosti, a iz polja Odgojnih znanosti, prema dostupnosti tiskanih inačica u knjižnicama Učiteljskog fakulteta u Zagrebu i Učiteljskog fakulteta u Osijeku. Dostupnost je provjerena na portalu HRČAK, u bazi podataka EJOL i pretraživaču PERO.

U fondu knjižnica Učiteljskog fakulteta Odsjeka u Petrinji i Učiteljskoga fakulteta u Osijeku nalazi se jedanaest časopisa s ocjenskim radovima iz odgojnih znanosti: *Metodički obzori*, *Metodički ogledi*, *Metodika*, *Odgojne znanosti*, *Magistra iadertina*, *Život i škola*, *Školski vjesnik*, *Napredak*, *Pedagogijska istraživanja*, *Dijete i društvo* i *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. Nasuprot toj činjenici na portalu HRČAK moguće je pregledati sedam spomenutih časopisa dostupnih u elektroničkom obliku.

Preko portala HRČAK dostupno je sedam naslova časopisa iz područja odgojnih znanosti: *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, *Magistra iadertina*, *Metodički obzori*, *Metodički ogledi*, *Metodika*, *Odgojne znanosti* i *Život i škola*.³ Opis svakog časopisa prikazan je prema metapodacima iz *Uputa za uredništvo* koje je tim HRČKA postavio radi ujednačavanja bilježenja podataka o časopisima, a upute su dostupne na mrežnoj stranici portala. Prema ustanovljenim kriterijima tim HRČKA procjenjuje je li neki časopis prihvatljiv za objavljivanje na portalu. Kada je časopis prihvaćen, uredništva časopisa obvezna su prihvatiti Etički kodeks ponašanja na portalu i prihvatiti objavljivanje pod uvjetima otvorenog koda s pristupom cjelovitim člancima. Urednicima časopisa se na jednostavan način daju upute koje je podatke o časopisima

³ Za utvrđivanje dostupnosti pojedinog časopisa i radova u njima, te analizu metapodataka korištenih za opis časopisa autorice su pregledavale portal HRČAK – Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske, za područje odgojnih znanosti (http://hrcak.srce.hr/index.php?show=casopisi_podrucje&id_podrucje=44).

potrebno upisati da bi se mogli pretražiti na portalu kroz pet detaljno razrađenih poglavlja, ali i zbog mogućih pregovora sa sekundarnim servisima Scopus, WoS, CAS i sl., a koji pokazuju interes za preuzimanje nekih časopisa s portala Hrčak (Toth, 2008, str. 5).

U drugom poglavlju uputa definirano je sedamnaest naziva za polja metapodataka kojima se određuje unos osnovnih podataka o časopisu, a koja se mogu mijenjati:

1. Naslov (hrvatski jezik, engleski jezik, alternativni naslov ili standardni skraćeni naslov)
2. ISSN tiskanog izdanja
3. ISSN elektroničkog izdanja
4. DOI (Digital Object Identifier)
5. UDK (Univerzalna decimalna klasifikacija)
6. CODEN (neobavezno polje, samo za časopise koji ga imaju, ne dodjeljuje se više)
7. Prva godina izlaženja časopisa
8. Godišnja učestalost izlaženja časopisa
9. Opis časopisa (posebno na hrvatskom i posebno na engleskom jeziku)
10. Uvjeti korištenja časopisa (posebno na hrvatskom i posebno na engleskom jeziku)
11. Kontakt
12. Područja i polja znanosti
13. Upute za autore (zaseban dokument u .pdf formatu)
14. Upute za pisanje (zaseban dokument u .pdf formatu)
15. Upute recenzentima (.pdf format)
16. Impresum (.pdf format)
17. Slika naslovnice ili logo časopisa (.gif ili .jpg format).

Tablica 1.

Prema tablici br. 1 svi časopisi navode: naslov, UDK, opis časopisa, kontakt, naziv izdavača, upute za autore, područja i polja znanosti. Većina izdavača objavila je informacije za ISSN tiskanog časopisa, prvu godinu izlaženja, učestalost izlaženja, informacije o uvjetima korištenja, impresumu i naslovnice časopisa. Ni jedan od dostupnih časopisa nema e-ISSN, DOI, kao ni upute za pisanje. Časopisi *Metodika* i *Život i škola* imaju dostupnu naslovnice svakog broja.

Uobičajeni format za objavljivanje u elektroničkom obliku je .pdf. Svi časopisi imaju arhiv dostupnih brojeva, a članci su najčešće dostupni u cjelovitom tekstu u .pdf formatu. Iznimka su svi objavljeni članci časopisa *Magistra Iadertina* koje je moguće čitati u formatu .doc. Format .doc nije zaštićen od intervencija na tekstu, za razliku od .pdf-a, pa se javno objavljivanje u ovom slučaju smatra nedostatkom.

Metapodaci za opis znanstvenih radova ujednačeni su za sve časopise. Za svaki rad vidljive su informacije o kategorizaciji, naslovu, autoru, poveznici na pristup članku s punim tekstom (kada je pristup omogućen), sažetak i ključne riječi.

Službeni jezik objavljenih radova u navedenim časopisima pretežno je hrvatski i engleski. Časopis *Život i škola* otišao je korak dalje i od broja 25/2011. počeo je objavljivati sažetke radova paralelno na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. Od istoga broja *Život i škola* zaprima i objavljuje radove, osim na hrvatskome jeziku, i na engleskome i njemačkome jeziku. Časopis *Metodički obzori* ima, osim na engleskom, objavljene radove još i na njemačkom, talijanskom, slovenskom i srpskom jeziku, dok se člancima u *Metodici* od broja 14 iz 2007. pristupa većinom paralelno na hrvatskom i engleskom jeziku. *Odgojne znanosti* omogućuju pregledavanje radova uz hrvatski jezik na njemačkom i engleskom jeziku. U časopisu *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje / Croatian Journal of Education* radovi se objavljuju dvojezično (na engleskome i hrvatskome jeziku). Časopis *Magistra Iadertina* objavljuje radove isključivo na hrvatskom jeziku.

Metodika je časopis u izdanju Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, područje znanstvenih radova koje pokriva odnose se teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskom i visokoškolskom obrazovanju. Taj se časopis od 2011. godine, kao i časopis *Odgojne znanosti* istog izdavača, zbog financijskih razloga ukida i od iste godine oba časopisa izlaze pod nazivom *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*. Međutim, oba časopisa ipak imaju dostupan arhiv cjelovitih časopisa do 2010. godine. Časopis *Metodika* počeo je izlaziti od 2000. godine, a s portala HRČAK dostupni su cjeloviti tekstovi od godišta 7., broja 13 u 2006. godini do godišta 11., broja 20 u 2010. godini. Ukupno je objavljeno 8 brojeva. Časopis je izlazio dva puta godišnje.

Časopis *Odgojne znanosti* pod tim naslovom izlazi od broja 11/2006. Od 1999. do 2005. godine časopis je izdavala Učiteljska akademija u Zagrebu pod nazivom *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*. Godišnje su izlazila dva broja, a u arhivu portala dostupna su cjelovita godišta časopisa *Odgojne znanosti* od broja 11/2006 do broja 20/2010. Časopis ima međunarodno uredništvo i međunarodnu recenziju, referira se u bazama podataka.

Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje izlazi od 2011. godine i nastavlja se primarno na časopis *Odgojne znanosti*. Izdavač je Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a na mrežnim stranicama fakulteta objavljen je prikaz važnih informacija o časopisu. Uredništvo časopisa objavilo je sadržaj svih dosad objavljenih tiskanih inačica na mrežnim stranicama fakulteta, ali bez mogućnosti pristupa cjelovitom tekstu radova. Postoji poveznica na sustav Open Journal System (OJS), koji uredništvo koristi za elektroničko objavljivanje časopisa, pa se tako razlikuje od ostalih pedagoških časopisa dostupnih s portala HRČAK. Za pristup njegovim stranicama potrebno je imati vlastiti elektronički identitet. S uredništvom se komunicira isključivo mrežno putem računala, a radovi se učitavaju elektronički na stranicu časopisa. Autor u svakom trenutku ima uvid u kojoj fazi objavljivanja je rad (recenzija, uređivanje ili objava). S portala HRČAK dostupni su radovi u cjelovitom tekstu. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* objavljuje cjelovite radove istodobno na engleskom jeziku i na hrvatskom

jeziku. Iz hrvatskih prijevoda izuzeti su grafički prikazi, slike, tablice i sl., a zadržan je samo tekst uz navođenje izuzetih elemenata. Godišnje izlaze četiri broja.

Magistra Iadertina je znanstveni časopis koji izdaje Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja predškolske djece Sveučilišta u Zadru. Taj je časopis slijednik godišnjaka Zbornik radova pokrenutog 2001. godine na Visokoj učiteljskoj školi u Zadru. Godine 2003. osniva se Sveučilište u Zadru i Zbornik postaje časopisom Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja predškolske djece. Od 2006. godine časopis izlazi pod nazivom **Magistra Iadertina**. Objavljuje znanstvene i stručne radove koji interdisciplinarno prate programe studija za odgojitelje i učitelje. S portala HRČAK daje se djelomičan pristup pojedinim brojevima. Posljednji objavljeni broj časopisa 5/2010. godine trenutno još uvijek nije dostupan u punom tekstu pa se može pretpostaviti da se radi o embargu za pristup na određeno vrijeme. Časopis izlazi kao godišnjak.

Časopis **Metodički obzori** izdaje Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za odgojne i obrazovne znanosti. Okuplja znanstvene i stručne radove iz svih područja znanosti pod uvjetom da se odnose na odgoj i obrazovanje. Izlazi dva puta godišnje, ali u 2011. godini objavljena su tri broja. Na portalu HRČAK časopis je u punom tekstu dostupan od prvog broja. Posljednji objavljeni broj je broj 1 za ožujak 2012.

Časopis **Metodički ogledi** izdaje Hrvatsko filozofsko društvo, a okuplja znanstvene radove iz svih znanstvenih područja koja problematiziraju filozofsku stranu odgoja. Taj časopis trenutno ima najviše objavljenih brojeva na portalu HRČAK, ukupno petnaest. Za svaki broj tih časopisa dostupan je sadržaj s cjelovitim tekstom. Članci u časopisu **Metodički ogledi** djelomično su dostupni za godinu 2002. i 2003. Od 2004. godine dostupni su svi članci u punom tekstu. Uz **Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje** časopis **Metodički ogledi** također ima poveznicu na mrežnu stranicu izdavača s portala HRČAK. Na stranici izdavača u punom tekstu dostupni su radovi u .pdf formatu od godine 2003. do posljednjeg objavljenog broja u 2011. godini. Ovdje je moguće uočiti razliku u odnosu na dostupnost radova istog časopisa s obzirom na format na portalu HRČAK, što se može vidjeti iz prije navedenog. Zaključuje se također da taj časopis ažurnije objavljuje pune tekstove znanstvenih radova na službenim stranicama časopisa, nego što se objavljuje na portalu HRČAK. Od podataka u e-inačici časopisa na portalu HRČAK dostupni su: naslov, naslovnica, ISSN, UDK, impresum, upute autorima, upute recenzentima, područja pokrivanja, učestalost izlaženja i cijena pretplate. Izlazi dva puta godišnje.

Najstariji hrvatski stručno-znanstveni časopis iz područja odgojno-obrazovnih znanosti **Napredak**, koji kontinuirano izlazi od 1859. godine, još uvijek nema zastupljenu svoju e-inačicu na portalu HRČAK. Izdavač časopisa je Hrvatski pedagoško-književni zbor. Tek se prije otprilike dvije godine na stranicama izdavača može pratiti inicijativa uredništva tog časopisa da on postane dostupan s mrežne stranice izdavača. Uredništvo je na svojim mrežnim stranicama objavilo dva broja časopisa iz 2008. godine i cijelo godišće časopisa u .pdf formatu iz 2009. Radovi se, nažalost, ne mogu pregledavati pojedinačno jer je u .pdf formatu dostupan cijeli broj

časopisa koji je kao takav vjerojatno bio pripreman za tisak. Od ostalih informacija o časopisu saznajemo naslov, podnaslov, UDK, CODEN, ISSN, uredništvo, upute suradnicima, kontakt i e-mail. Časopis izlazi četiri puta godišnje. No, unatoč tomu što se objavljivanje e-inačice tog časopisa sporo odvija, u okviru Pilot projekta digitalizacije starih hrvatskih humanističkih časopisa provedenog u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici od 2008. do 2009. godine dostupni su brojevi nastali u prvih 35 godina (1895.-1894.) objavljivanja časopisa. Digitalizirani su brojevi tiskanih izvornika časopisa, ali i mikrofilmova. Projekt *Hrvatska kulturna baština* financiran je iz sredstava Ministarstva kulture i Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a voditeljica je bila Maja Jokić. Pretraživanje digitaliziranih brojeva moguće je s portala Nacionalne i sveučilišne knjižnice *Stari hrvatski časopisi: portal digitaliziranih časopisa*, koji je nastao u okviru projekta *Hrvatska kulturna baština*, a svrha mu je na jednom mjestu okupiti stare hrvatske časopise, s ciljem da postanu dostupni kulturnoj i znanstvenoj javnosti, kako bi se kao baštinska vrijednost zaštitili od propadanja. Tako je moguće pregledavati sadržaj broja, a pristup je omogućen svakom pojedinačnom članku u pdf. formatu. Na portalu postoji i poveznica na mrežnu stranicu časopisa *Napredak*.

Školski vjesnik je časopis Hrvatsko pedagoško-književnog zbora, ogranka Split i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Izlazi u tiskanom (tradicionalnom) formatu, a na portalu HRČAK uredništvo časopisa tek je otvorilo profil časopisa s vrlo malo informacija. Dostupne su informacije o naslovu i izdavaču, te e-mail adresi uredništva. Nažalost, taj časopis još uvijek nema dostupnu e-inačicu.

Časopis *Život i škola* kontinuirano izlazi od 1952. godine. Izdavači su mu Filozofski fakultet u Osijeku i Učiteljski fakultet u Osijeku. Objavljuje znanstvene i stručne radove iz područja predškolske, školske i visokoškolske izobrazbe. Na portalu HRČAK dostupan je arhiv elektroničke inačice časopisa od broja 12/2004. do broja 26/2011. Časopis ima međunarodno uredništvo i međunarodnu recenziju, a radovi se refeririraju u sekundarnim bazama podataka, čime mu je značajno podignuta kvaliteta. Elektroničkoj inačici tog časopisa moguće je pristupiti i s mrežne stranice izdavača, preko poveznice *Izdavačka djelatnost*. S tog mjesta dostupni su cjeloviti sveščići u elektroničkom obliku od 17/2007. do broja 26/2011.

Zastupljenost elektroničkih inačica časopisa u bazama EJOL i PERO

EJOL (*Electronic Journals Online Library*) je baza elektroničkih časopisa. Nastala je kao projekt knjižnice Instituta Ruđer Bošković i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa koji je trajao od studenog 2001. do studenog 2002. godine. Projektom se željelo izgraditi bazu u kojoj će korisnici preko jedinstvenog web-sučelja pregledavati elektroničke znanstvene časopise na mreži, ali i elektroničke arhive i hrvatski tisak dostupne na mreži.

Knjižnice koje su bile zainteresirane mogle su se prijaviti za sudjelovanje u projektu. Baza EJOL ne održava se od 2005. godine, a posljednje ažuriranje baze bilo je u travnju 2009. godine. Bazi podataka više se ne može pristupiti preko internetske adrese projekta <http://ejol.irb.hr>. Iako taj projekt više nije aktivan i pristup toj bazi podataka je

ukinut, značajno ju je spomenuti jer je za vrijeme trajanja projekta korisnicima putem interneta bio omogućen pristup velikom broju znanstvenih časopisa. Okupljanje znanstvenih časopisa unutar te baze imalo je kao cilj učiniti manje dostupne časopise nekomercijalnih izdavača (društava i instituta) skrivene u internetskom prostoru, posebno hrvatske časopise, akademskoj zajednici u Hrvatskoj i šire (Pažur, Konjević, 2004, 226). Baza se sada može pregledavati preko „Internet Archive“ internetskog arhiva mrežnih stranica i drugih digitalnih sadržaja dostupnih na <http://archive.org/about/about.php>, a internetska stranica baze EJOL pohranjena je u arhivu na adresi <http://web.archive.org/web/20110721100518/http://ejol.irb.hr/>. S tog mjesta dostupan je arhiv i može se pregledati abecedni popis svih naslova časopisa, moguće je pretraživanje prema UDK klasifikaciji, naslovu, izdavaču, kratici naslova, ISSN-u, ključnim riječima (iz naslova i sadržaja časopisa na hrvatskom i engleskom jeziku). Dodatne mogućnosti pretraživanja moguće su po tipu publikacije (elektroničke ili tiskane), vrsti publikacije (časopis, hrvatski tiskan, preprint arhiv), sekundarnoj publikaciji u kojoj je časopis indeksiran, razini dostupnosti cjelovitog teksta za matičnu ustanovu, mogućnosti izlista hrvatskih časopisa i dr. Šest grafičkih simbola označava razine dostupnosti cjelovitim tekstovima elektroničkih časopisa:

besplatan pristup cjelovitom tekstu za sve korisnike EJOL-a,

institucijska pretplata kojom je cjeloviti tekst dostupan institucijama pretplaćenim na naslov,

nema pristupa jer ne postoji cjeloviti tekst i/ili institucija nema pretplatu na naslov,

besplatna arhiva u koji svi korisnici EJOL-a imaju besplatan pristup cjelovitom tekstu starijih godišta (ne i tekućoj godini),

pristup arhivi za instituciju u kojoj je korisnicima pojedinih knjižnica dostupan cjeloviti tekst starijih godišta časopisa (ne i tekuća godina), ako je knjižnica na njih imala pretplatu,

institucijska pretplata tiskane inačice za tekuću godinu

Pregledom popisa znanstvenih časopisa ustanovljena je dostupnost elektroničkih inačica časopisa iz područja odgojno-obrazovnih znanosti. Detalji o časopisima vidljivi su preko nekoliko razina metapodataka: metapodaci za detalje o časopisu, URL adresa, izdavač, razine dostupnosti i UDK područja. Ustanovljeno je da su u EJOL-u dostupna svega dva časopisa iz područja odgojnih znanosti u elektroničkom obliku: *Metodički ogledi* i *Metodički obzori*. Za oba časopisa postoji poveznica na portal HRČAK.

Časopis *Metodički obzori* u bazu EJOL upisan je u ožujku 2008. godine. Časopisu možemo doznati: naslov časopisa, podnaslov, skraćeni naslov, izvor skraćenog naslova, jezik priloga, ISSN (tiskani ili elektronički), zemlja porijekla časopisa, prva godina izlaženja tiskane i elektroničke inačice, aktivnost časopisa, format (.pdf), periodičnost izlaženja, je li recenziran, ključne riječi na hrvatskom i engleskom jeziku, poveznicu na elektroničku inačicu časopisa (URL adresa). Saznajemo i prvu godinu izlaženja elektroničke i tiskane inačice, a za *Metodičke obzore* u EJOL-u vidljiva je dostupnost tiskane i elektroničke inačice od prvog broja časopisa 1/2006.

Časopis *Metodički ogledi* unesen je u bazu u siječnju 2007. godine, a posljednje ažuriranje podataka bilo je u ožujku 2008. godine. Za razliku od prethodnog časopisa ovaj časopis se u tiskanom obliku objavljuje od 1990. godine, a elektronička inačica dostupna je od broja 9/2002. Za ovaj časopis, osim na portalu HRČAK, postoji i poveznica na mrežnu stranicu izdavača časopisa.

PERO je pretraživač elektroničkih časopisa s cjelovitim tekstom dostupnih hrvatskoj akademskoj i znanstvenoj zajednici. Pretraživač omogućuje pretraživanje elektroničkih časopisa u inozemnim bazama podataka i na portalu HRČAK. Časopis se pretražuje preko jednostavnog sučelja, a odabrali se može pretraga cijele kolekcije baza ili svake pojedinačno. O pronađenom časopisu saznajemo ISSN broj, naslov, u kojoj je bazi pronađen elektronički izvor i poveznicu na sučelje gdje je postavljen. S naslova časopisa postoji poveznica na časopis u elektroničkom obliku.

PERO pretraživač omogućuje pristup svim navedenim dostupnim elektroničkim inačicama časopisa s područja odgojnih znanosti s portala HRČAK, osim časopisa *Metodika i Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*.

Zaključak

U vrijeme brze razmjene znanstvenih informacija časopisi u elektroničkom obliku učinili su znanstveno komuniciranje otvorenijim prema znanstvenim zajednicama širom svijeta. Bilo da je riječ o komercijalnim časopisima u elektroničkom obliku, ili onima u otvorenom pristupu, ne može se osporiti iznimna važnost dostupnosti znanstvenih i stručnih časopisa za male akademske i znanstvene zajednice. Brojni izdavači znanstvenih časopisa u Hrvatskoj, najčešće nekomercijalni, preko portala HRČAK omogućili su autorima i korisnicima knjižnica jednostavan i brz pristup znanstvenim tekstovima u otvorenom pristupu.

Elektronički časopisi iz polja Odgojnih znanosti na primjeru dostupnosti tiskanih inačica većinom su dostupni korisnicima s portala HRČAK. Izdavači također na svojim mrežnim stranicama proširuju opseg informacija o svojim časopisima. Pojedina uredništva objavljuju elektroničke inačice časopisa na svojim mrežnim stranicama, poput najstarijeg časopisa *Napredak*. Iako većinom elektroničke inačice tekućih brojeva tiskanih časopisa bivaju objavljene s kašnjenjem, što jest nedostatak, neosporno je značenje dostupnosti elektroničkih časopisa krajnjim korisnicima. Može se očekivati da će se izdavači znanstvenih časopisa u Hrvatskoj, zahvaljujući portalu HRČAK,

početi sve više otvarati korisnicima, a rast broja elektroničkih časopisa u slobodnom pristupu s navedenog portala iz godine u godinu to potvrđuje.

Premda rezultati brojnih istraživanja korisnika elektroničkih časopisa pokazuju da korisnici prepoznaju prednosti i nedostatke elektroničkih časopisa, ipak se zasad, s priličnom sigurnošću, može ustvrditi da elektroničke inačice časopisa još neko vrijeme neće potisnuti tiskane inačice.